

РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

*Стеченко Д.М.,
професор кафедри регіонального
та муніципального управління ХІУП,
доктор економічних наук,
професор*

*Тригорович А.В.,
начальник учбового відділу факультету
адміністративного менеджменту ХІУП,*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ МІСЬКИХ РИНКІВ ПРАЦІ В РЕГІОНІ

Проблема зайнятості населення і регулювання ринків праці різного ієрархічного рівня в перехідний період економіки – виключно актуальна і разом з тим недостатньо досліджена в регіональній економіці. Можна виділити декілька основних причин підвищення актуальності подібних досліджень:

по-перше, об'єктивні закономірності регіонального розвитку, кардинальні зміни в соціально-економічних відносинах, що відбуваються в Україні в останні роки, зумовили необхідність наукового розуміння нових реалій, в тому числі на рівні системи міст регіону. В наукових розробках все більше виділяється той факт, що нова міська політика з включенням зайнятості не може бути обґрунтованою та дієвою без сучасного наукового фундаменту;

по-друге, потреби формування нового економічного простору країни при істотному посиленні комплексуютьуючої ролі системи міських поселень виділяють проблему їх комплексного соціально-економічного розвитку в ранг пріоритетної.

Об'єктивною основою такого посилення стає також зростаюча економічна самостійність міст, перенесення центру ваги у вирішенні великої сукупності соціальних задач з центрального на регіональний і, особливо, місцевий (міський) рівень. Одночасно стало набирати силу відродження місцевого самоврядування, принципово поновились форми, методи і функції міського управління. Внутріміські економічні, соціальні, демографічні, політичні та інші процеси стають все більш складними і багатокомпонентними;

по-третє, зважаючи, що в соціально-економічному розвитку системи міст регіону визначальним регуляторним фактором виступають населення, трудові ресурси, то досить актуальним стає формування ринку праці в системі міст регіону на наукових засадах.

Наявна структура зайнятості і динаміка її змін, що зумовлені переважно переходом до нових економічних відносин, визначають зростання низки негативних тенденцій. Вони проявляються, насамперед, у зростанні безробіття, в соціально-економічній і демографічній незбалансованості між робочою силою і потребою в ній господарства міст регіону, в посиленні трудового навантаження на окремі соціально-демографічні групи населення, в погіршенні соціальної захищеності багатьох категорій населення (особливо при зниженні їх працездатності), в зменшенні професійної і внутріміської мобільності робочої сили.

Отже, розробка науково обґрунтованої стратегії організації і регулювання ринку праці системи міст регіону набуває досить важливого практичного значення.

Реформування національної економіки на принципах ринкових відносин породжує необхідність перегляду і уточнення базових категорій і понять, що склалися в сфері зайнятості населення в умовах повної державної власності на знаряддя і засоби виробництва. За таких умов була офіційно визнана теза про невідторгнення робітника від засобів виробництва, а отже, про відсутність об'єктивних умов для перетворення робочої сили в специфічний товар.

Перехідний період до ринкової економіки в Україні характеризується закріпленням і розгортанням нових економічних відносин, наповненням новим змістом сфери зайнятості населення. Ця сфера об'єктивно нині відображає рівень і якість життя населення, визначає ефективність функціонування наявних міст регіону і країни в цілому.

Аналіз різних підходів до дефініції “зайнятість населення” дає змогу встановити, що зайнятість з точки зору теперішніх уявлень – це будь-яка, що не суперечить Конституції, діяльність громадян, пов'язана з задоволенням особистих і громадських потреб і, як правило, приносить їм заробіток або дохід. Не менш важливого значення набуває уточнення суті таких вихідних і взаємопов'язаних понять, як “трудові ресурси”, “робоча сила”, “економічно активне населення”, “повна зайнятість населення”, “неповна зайнятість населення”, “безробіття”, “ринок праці”.

Поняття “ринок праці” визначається як складна система відносин стосовно узгодження сукупної пропозиції (уся найнята робоча сила із числа економічно активного населення) і сукупного попиту на наявну робочу силу.

За територіальними ознаками можна виділити три рівні ринку праці: національний (макрорівень), регіональний (мезорівень) і локальний, місцевий (мікрорівень).

“Локальний ринок праці” визначається як процес економічної взаємодії продавців і покупців робочої сили на території міст, районів та інших муніципальних утворень, завдяки якому формується попит і пропозиція робочої сили на місцевому рівні.

Ареал формування локального ринку праці можна розглядати в адміністративних межах муніципального утворення, а також у так названих соціальних межах (ареал повсякденної життєдіяльності людей, що працюють і проживають на території міста і його зони впливу).

Нові аспекти розкриваються на ринку праці при характеристиці виконуваних містами регіону функцій: інституціональних, економічних, соціальних, адміністративно-організаційних та інших. При цьому можна відстежити зростання притягальної сили великих міст у зв'язку з фактичним перетворенням їх в регіональні “столиці” і розвиток окремих елементів та функцій середніх і малих міст.

Концентруюча роль великих міст найбільш яскраво проявляється в локалізації фінансово-банківських установ, зростанні значення сфери ділових послуг, зосередження нових галузей, що зв'язані з ринковими реформами. Великі міста виявилися більш підготовленими до реформ, ніж більшість середніх і малих міст. У той же час вони зосереджують і найбільш явні риси централізованої економіки, що зумовлює суперечливість і драматизм наявних перетворень.

Багаточисельні локальні фактори і умови (економічні, демографічні, соціальні, політичні, інституційні, організаційно-управлінські, екологічні та інші), що концентровані і фокусовані в межах системи міст регіону, утворюють своєрідну взаємодію, під впливом якої відбувається зародження, функціонування і розвиток взаємодіючих міських ринків праці в регіонах. Відчутний і тривалий вплив на регулювання міських ринків праці в регіоні проявляє сукупність економічних факторів, переважно макроекономічної властивості, зокрема: спад виробництва; структурні зміни в економіці і особливо в галузях промисловості; зниження об'ємів інвестицій; жорстка фінансово-кредитна політика; розвиток малого підприємництва і активізація підприємницької діяльності та ін.).

Потенціальна пропозиція праці в системі міст регіону пов'язується з дією соціально-демографічних факторів, зокрема: динаміка за останні 10 років чисельності населення,

природний і механічний рух, економічно активне населення, рівень освіти, кваліфікації і майстерності робочої сили, трудової мотивації і т.п.

Серед соціальних факторів на формування і регулювання міських ринків праці в регіоні всезростаючий вплив проявляє соціальна диференціація населення за рівнем життя, поточними доходами і затратами, а також збільшення чисельності соціальних груп, що стають неконкурентоспроможними на ринку праці і потребують соціального захисту. Специфіка використання трудового потенціалу системи міст регіону і формування ринку праці виявляється на основі аналізу і узагальнення масштабів зайнятості, параметрів безробіття (масовості, рівня, глибини, тривалості, за демографічними ознаками, освітянського цензу і т.п.), ємкості і кон'юнктури ринку праці, співвідношення попиту і пропозиції та їх структури.

До першочергових показників, що характеризують стан ринку праці системи міст регіону, можна віднести: чисельність населення, чисельність економічно активного населення; загальна чисельність безробітних, які зареєстровані службами зайнятості; рівень загального безробіття; коефіцієнт напруги на ринку праці, що визначається співвідношенням чисельності незайнятих громадян (зареєстрованих службами зайнятості) до числа вакантних місць. Важливо також показати стан сфери використання жіночої праці та особливості молодіжного безробіття.

Ключовою ланкою регіонального соціально-економічного розвитку є обґрунтоване проведення міської політики з організації і регулювання ринку праці системи міст регіону. Існує назріла потреба активного організаційно-регулятивного впливу владних структур на зайнятість населення. Недостатня увага до соціальної складової реформування економіки. Це проявляється, зокрема, в розвитку і загостренні цілої низки негативних тенденцій і явищ суспільного життя, що свідчить про відсутність єдиної, координованої соціальної політики, в тому числі й політики зайнятості як в масштабі країни, так і окремих територіальних утворень.

В умовах децентралізації влади, розвитку самоврядування і ринкових відносин міські управлінські структури мають проводити власну, самостійну політику, спрямовану на забезпечення зростання рівня і якості життя населення.

На нашу думку, міська політика – свідомо, регулююча дія на економічні, соціальні та інші процеси, що відбуваються у міському середовищі, з метою досягнення сформульованих цілей. Реалізація міської політики вимагає енергійних дій з боку владних структур, швидкого вибору варіанту вирішення проблем розвитку міста.

Міську політику зайнятості можна розглядати як комплекс заходів регулюючої дії на міські соціально-економічні та інші процеси, що здійснюються органами місцевої влади або з їх участю, і спрямований на формування та розвиток ринку праці, забезпечення ефективної зайнятості населення. Важлива риса міської політики зайнятості – її найбільш тісний зв'язок з інституційними змінами в економіці (приватизацією, конверсією, утворенням ринкової інфраструктури), а також фінансовими, промисловими, інвестиційними, податковими, земельними та іншими політиками, що проводяться на рівні певного міста та системи міст регіону.

Визначальною умовою проведення ефективних змін у сфері зайнятості населення і регулювання ринку праці системи міст регіону є організаційно-управлінський механізм. Він виступає у формах узгодженої нормативно-законодавчої бази, гнучкого поєднання мобілізаційних економічних, фінансових, організаційних та інших інструментів регулювання.

Об'єктами регулювання в сфері зайнятості виступають окремі групи населення (зайняті, незайняті, частково зайняті, тимчасово зайняті), підприємства і організації всіх форм власності, господарської орієнтації і профілю.

При цьому вони можуть бути об'єктами регулювання як з боку органів влади центрального і регіонального рівнів, так і органів місцевого самоврядування. Суб'єктами, що

виробляють і реалізують політику в сфері зайнятості населення, виступають державні і муніципальні інститути, що приймають відповідні господарсько-політичні рішення і, тим самим, діють на хід економічних і соціальних процесів.

Нині задача реалізації політики зайнятості полягає у формуванні інститутів ринку праці. Інститут ринку праці – досить широке поняття, до якого входять як зведення законів про зайнятість, про трудові відносини, регламентації прав і обов'язків робітників, роботодавців, так і, власне, багаточисельні суб'єкти ринку праці. Останні покликані регулювати зайнятість у сфері зайнятості, діяти на ринок праці.

Принциповим напрямком реалізації державної політики зайнятості має залишатися збереження достатньо відчутної ролі центральних, регіональних та місцевих владних структур у забезпеченні і регулюванні зайнятості.

Очевидно до повноважень органів місцевого самоврядування в сфері зайнятості та формування ринку праці слід віднести такі:

- визначення основних напрямків міської політики зайнятості;
- прийняття нормативних актів, що конкретизують центральні закони в сфері зайнятості;
- координація політики в сфері зайнятості з іншими видами міської політики;
- експертиза нормативних актів, що приймаються, на предмет їх впливу на зайнятість населення;
- формування системи аналізу і прогнозу ринку праці в системі міст регіону, що завбачає моніторинг соціально-трудова сфери і прогноз економічних, демографічних та інших процесів, прогноз безробіття і т.п.;
- оцінка міського середовища з позиції наявності або відсутності в ній достатніх умов для забезпечення зайнятості (затрати на освіту, професійну підготовку, перепідготовку, охорону здоров'я і т.п.)
- розробка організаційних процедур прийняття і реалізації цільових програм щодо сприйняття зайнятості населення, збереження робочих місць;
- розробка медичного забезпечення в частині: аналізу і прогнозу ринку праці; економічного прогнозу; визначення стратегії розвитку системи міст регіону, оцінки ефективності та ступеня реалізації прийнятих короткострокових, середньострокових і довгострокових програм;
- розробка і оцінка індикаторів зайнятості, що сигналізують про стан економіки в системі міст регіону, наприклад таких, як: рівень зайнятості населення у зв'язку з показниками середньодушового доходу; рівень звітної неповної зайнятості (офіційно реєстрованої) та неврахованого безробіття і т.п.;
- розробка нормативів порогових значень (“сигналів занепаду”) названих показників, що необхідні для збалансованого регулювання всіх елементів ринку праці (попиту і пропозицій робочої сили, ціни праці, звільнення працівників, форм реалізації економічної активності працездатного населення) з урахуванням реальних умов міст регіону.

Конкретні дії органів влади з формування міського ринку праці є явними і відкритими, прямими і побічними, загальними і ефективними. Найважливішими інструментами регулювання міських ринків праці регіону є переважно економічні. Серед них:

- створення тимчасових робочих місць в державному і муніципальному секторах економіки (програма громадських робіт);
- створення постійних робочих місць в державному і муніципальному секторі економіки;
- цільове субсидування зайнятості в приватному секторі (у т.ч. і на основі муніципального замовлення);

- професійна підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації працюючих і безробітних (у т.ч. і на основі цільових програм);

- стимулювання приватних та інших інвестицій переважно шляхом змін в системі оподаткування та інших протекційних заходів.

Важливим напрямком реалізації управлінських рішень у сфері зайнятості населення є удосконалення функціонування територіальних підрозділів центральної служби зайнятості. Всебічна оцінка ефективності їх функціонування може бути дана на основі виконання системи взаємопов'язаних показників, що характеризують кінцеві результати її роботи. Серед показників оцінки ефективності міських служб зайнятості регіону слід виділити:

- частину чисельності незайнятих громадян, працевлаштованих при сприянні служб зайнятості в загальній чисельності прийнятих на роботу в місті; в загальній чисельності незайнятих трудовою діяльністю громадян, що звернулися в центр з питань працевлаштування;

- частину безробітних, які пройшли професійне навчання при сприянні служб зайнятості;

- рівень запобігання безробіттю, що розглядається як відношення кількості збережених і створених робочих місць до економічно активного населення;

- кількість працевлаштованих безробітних з розрахунку на одного працівника зайнятості (без молодшого обслуговуючого персоналу) за рік.

Важливою ланкою міської політики стає моніторинг, який дає змогу акумулювати виконання прийнятих програм, відстоювати поточні положення стану ринків праці міст регіону і готувати інформацію для прийняття рішень на перспективу.

Література

1. Адамов Б.І. *Організаційно-економічні основи управління розвитком міст* – К.: Грот, 1998.-215 с.
2. Данилов В. *Регулирование развития крупных городских промышленных центров: использование новых организационно-хозяйственных форм// Российский экономический журнал.* – М. - 2000.-С.44-52
3. Стеченко Д.М. *Управління регіональним розвитком.*- К.: Вища школа, 2000. – 226 с.
4. Финагин В.В. *Формирование экономики города (теория и практика) Автор дис. д. э. н. – Размещение производительных сил, экономика районов СССР.* – К., 1991. – 40 с.

Куницький С.В.,

Прем'єр-міністр

Автономної Республіки Крим

ДЕЯКІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СЕЗ І ТПР В УКРАЇНІ

Як відомо, одним із ключових завдань, поставлених при створенні в Україні СЕЗ і ТПР, було залучення інвестицій (в т.ч. іноземних), активізація підприємницької діяльності.

З цих позицій аналіз інвестиційних процесів, які відбуваються у зонах і на територіях пріоритетного розвитку, має важливе значення для поточної (*тактичної*) та *стратегічної оцінки* розвитку СЕЗ/ТПР. При цьому недостатньо розглядати лише динаміку абсолютних показників вартості затверджених інвестпроектів, залучених (включаючи *аналіз по джерелах, формах, структурі освоєння*) та відчужених інвестицій. Необхідно, на наш погляд, розглядати також ці процеси: